

UDK 321.01 (497.6+496.02) "14/15"
Izvorni naučni rad

NAHIJA LIMSKI NIKŠIĆI U GRANICAMA BOSANSKOG I HERCEGOVAČKOG SANDŽAKA U 15. I 16. STOLJEĆU¹

Hatice Oruç

Anakara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi – Tarih Bölümü
(Univerzitet u Ankari, Fakultet za jezik, povijest i geografiju, Odsjek za povijest)

Autorica piše o jednoj zanimljivoj nahiji koja se u dosadašnjoj stručnoj literaturi spominje bez nekih konkretnih objašnjenja. Na osnovu popisnih katastarskih deftera (*tahrir defterler*), sačuvanih u Arhivu Predsjedništva vlade u Istanbulu, autorica definira šta se teritorijalno podrazumijeva pod imenom nahije *Limski Nikšići*, navodeći imena sela, broj njihovih domaćinstava, zatim prihode i načine oporezivanja, kao i sve druge podatke sadržane u popisnim defterima. Na primjeru ove nahije iščitavamo kako su najmanje administrativno-teritorijalne jedinice – nahije – funkcionirale u Osmanskoj državi.

Ključne riječi: nahija *Limski Nikšići*, popisni defteri Bosanskog sandžaka 1445.; 1468/1469.; 1485.; 1489.; 1516.; 1528/1530. i 1540/1542. godinu, Bosanski sandžak, Hercegovački sandžak.

1. Uvodne napomene

U OVOM RADU pokušat će se na osnovu popisnih katastarskih deftera (*tahrir defterler*) za Bosanski sandžak iz 15. i 16. stoljeća predstaviti nahija Nikšići koja je u to vrijeme bila u sastavu Bosanskog sandžaka. Podaci

¹ Ovo je donekle preuređeni tekst izlaganja na okruglom stolu: *O crnogorsko-turskom kulturološkom i civilizacijskom prožimanju*, održanom 16. maja 2009., u Podgorici.

su iz popisnih deftera Bosanskog sandžaka za 1455., 1468/1469., 1485., 1489., 1516., 1528/1530. i 1540/1542. godinu. Neki od spomenutih deftera su opširni (*mufassal*), a neki sumarni (*idžmal*) defteri.

2. *Tahrir defteri* – popisne katastarske knjige

Popisivanje novoosvojenih zemalja ili područja imalo je za cilj popis novih posjeda, a zatim uvođenje timarskog sistema u toj zemlji ili u tom području, kako bi se učvrstila i održala trajna vlast.² Popisivanje neke zemlje znači: utvrđivanje svih izvora državnih prihoda na licu mjesta i upisivanje u knjige koje se nazivaju popisnim katastarskim knjigama (*tahrir-defteri* ili *defter-i hakani*).³ Popisom su utvrđeni državni prihodi bili su razdijeljeni uglavnom vojničkoj klasi za plaće koje su dobijali zbog svoje službe u državi. Za prvim popisom slijedili bi novi popisi u razmacima od deset do dvadeset godina. Oni su poduzimani da bi se izvršile opće ili temeljitije revizije i da bi se evidentirale promjene u okviru državnih prihoda, te uživaoca tih prihoda, statusa stanovništva i zemljišta ili eventualnih povlastica i slično.

Kao što smo već naveli, prema sadržaju i načinu (p)opisa poznate su dvije vrste popisnih katastarskih deftera: a) *defter-i mufassal* – opširni, poimenični ili detaljni popisni katastarski defteri; b) *defter-i icmal* ili *defter-i mücmel* – zbirni ili sumarni popisni katastarski defteri. U obje vrste deftera upisivana je prije svega administrativna podjela sandžaka (kadiluk, nahija, grad, kasaba, varoš, trg/pazar, selo, naselje i kvart/mahala). U opširnim defterima je za svako naseljeno mjesto upisivano stanovništvo po domaćinstvima, sa ličnim imenom poreskog obveznika i imenom njegovog oca, nosioca domaćinstva. Zatim bi se – poimenično – unosile sve poreske obaveze stanovništva prema državi, odnosno prema uživaocima državnih prihoda, odnosno, svi lični porezi i svi naturalni i novčani porezi za sve grane privrede i prometa, svi *vakufi* i *mulkovi*. Za razliku od opširnih deftera, u sumarnim defterima se ne nalaze imena poreznih obveznika niti se pojedinačno označavaju proizvodi koji se oporezuju. Upisuju se samo ukupne brojke na sljedeći način: u defter je redom unošeno ime uživaoca prihoda – timarnika, zatim pojedina naselja, koja su pripadala dotičnom uživaocu, sa ili bez broja domaćinstava, sa iznosom pore-

² Halil İnalçık H. 1973. 188.

³ O *tahrir* defterima vidjeti: Barkan Ö. L. 1940-1941. 20-59. i 214-247.; İnalçık H. 1954. a.; İnalçık H. 1954. b. 103-129.; Šabanović H. 1964. a.; Šabanović H. 1964. b.; Aličić S. A.. 1985.; Aličić S. A.. 2000.; Oruç H. 2008. 255-282.

za u svakom pojedinačnom mjestu. Općenito, sumarni defteri su poznati kao defteri u kojima se popisuju podjele po vojnoj kategoriji na osnovu utvrđenih prihoda u obliku *hasa*, *zeameta* ili *timara*. Prema ovome, u opširnim defterima se naznačavaju samo prihodi, a ti prihodi se u sumarnim defterima raspoređuju uživaocima *dirlika* (prihoda). Opširni defteri za Bosanski sandžak sadrže *timarsku* organizaciju, tj. nosioce *timara*, kao i u sumarnim defterima.

3. Nahija Limski Nikšići

Prvi popisni katastarski defter koji govori o nahiji Nikšići jeste sumarni defter iz 1455. godine.⁴ Naslov ovog deftera u prijevodu glasi *Prijepis sumarnog deftera Jeleča, Zvečana, Hodidjeda, Sjenice, Rasa, Skoplja, Tetova i drugih predjela koji im pripadaju*.⁵ Defter sadrži popis *hasa* Skopskog krajišnika Isabega Ishakovića i *timare* njegovih službenika koje su posjedovali u spomenutim oblastima, kako već stoji u naslovu deftera.

U defteru iz 1455. godine Nikšići se nekoliko puta spominju. U defteru iz 1455. godine nalazi se zabilješka: *Vilâyet-i Nikşiçler, eflâklardır (Vilajet Nikšići, Vlasi su)*.⁶ Tu su upisana četiri naseljena mjesta i jedno prazno selo kao *has* Isabega Ishakovića. Imena četiri naseljena sela su sljedeća: Orlina (15 domaćinstava); Otmičeva (11 domaćinstva, 1 udovica); *Štitarica* (4 domaćinstva, 1 udovica, 1 neoženjeni) i Kruševa koja pripada Limu (5 domaćinstava). Za selo Svinjišticu upisano je da je porušena (*viran*).⁷

Neka sela u vilajetu Nikšići 1455. godine upisana su kao *timar eškindžija*.⁸ Ovdje su spomenuta sljedeća sela:⁹ Bistrica (14 domaćinstava, 1 neoženjeni); Cerova (8 domaćinstva, 1 udovica, 1 neoženjeni); Sige (4 domaćinstva); Obod: selo Obod je upisano iz dva dijela kao prihod dva različita *timara*: Obod (15 domaćinstava, 1 udovica, 2 neoženjena) i Obod (13 domaćinstva, 1 udovica, 1 neoženjeni); Lepenac: selo Lepenac je poput sela Obod upisano iz dva dijela

⁴ İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), MAD. 544. Ovaj defter objavljen u: Šabanović H. 1964. b.

⁵ *Sûret-i defter-i mücmel-i Yeleç ve Zvečan ve Hodidede ve Senica ve Ras ve Üsküb ve Kalkandelen ma tevabiiha*.

⁶ BOA, MAD. 544. 22.

⁷ Isto. 22-23.

⁸ Eşkinci timarı.

⁹ BOA, MAD. 544. 155-158.

kao prihod dva različita *timara*: Lepenac (9 domaćinstava) i Lepenac (8 domaćinstva); Lipova: upisana je iz dva dijela: Lipova (3 domaćinstva, 1 neoženjeni) i Lipova (1 domaćinstvo).

Pažnju privlači podatak da je ime oca jednoga od uživaoca *eškindži-timara* u ovom vilajetu bilo vlastito ime Nikšić. Otac Stjepana, koji je u selu Bistrica uživao *timar* u iznosu od 1.225 akči, naime, zvao se Nikšić.¹⁰ Ova činjenica upućuje na pomisao da je ime spomenutog vilajeta nastalo od imena neke porodice ili od imena plemena. Postoji vjerovatnoća da je Stjepan član porodice po kojoj je nahija dobila ime. Ujedno, kao što se sufiks *ler* u turskom jeziku koristi za tvorbu množine, tako se upotrebljava i da bi se označila pripadnost stanovitoj grupi ili porodici. Iz navedenog razloga moguće je da izraz *NIKŠIĆLER* doista označava porodicu ili skupinu koja se naziva Nikšići.¹¹

Tabela 1: Spahije koje u vilajetu Nikšići 1455. posjeduju timar i timarska sela:¹²

Ime uživaoca timara	Naziv sela koje je dato kao timar	Količina prihoda (u akčama)
Stjepan, sin Nikšića	Bistrica	1.220
Vlatko, sin Stjepana	Cerova	1.220
	Sige	400
Vuk, sin Đurađa	Obod	996
Herak, sin Radice	Obod	1.086
Vukoslav, sin Dobrice	Lepenac	810
Zomko, sin Tasovića	Lepenac	650
Dobrašin, sin Vladka	Lipova	314
Vukica, sin Šajka	Lipova	100

Kao što se da uočiti, *vilajet Nikšići* prostirao se između rijeka Lim i Tara. Jedna bilješka u sumarnom defteru iz 1455. godine, koja se odnosi na vilajet Nikšići, daje podrobnije podatke o položaju samog vilajeta. Bilješka se odnosi na rudarsko selo Prostenje u vilajetu Nikšići, za koje su, kao *bedel* (*protuvrijednost*) Isa-begu, data tri sela u Prištini – u vilajetu Vlk (oblasti Vuk Branko-

¹⁰ BOA, MAD. 544. 155.

¹¹ U Enciklopediji Jugoslavije u natuknici o Nikšićima nalaze se sljedeći podaci: “Kao zetsko pleme Nikšići se prvi put u pisanim izvorima spominju 1399. Ime plemena izvedeno je lično imena Nikša”. Barjaktarović M. knj. 6. 293.

¹² BOA, MAD. 544. 155-158.

vića). U ovoj bilješci za Nikšiće se koristi naziv *Lim Nikšićler* (Limski Nikšići).¹³

U naknadu za rudnik pod imenom Prostenje u *Limskom Nikšiću* Isa-begu su data tri sela u vilajetu Vlk (u oblasti Vuka Brankovića), dok je rudnik Prostenje (29 domaćinstva, 1 udovica) upisan kao sultanov *has*.¹⁴ U vilajetu Nikšići još dva sela su upisana kao sultanov *has*: Robkovine (24 domaćinstva) i Stričina (33 domaćinstva, 1 udovica).

Oblast *Limskih Nikšića* 1455. godine pripadala je Skopskom krajištu, a 1463. godine postala je sastavni dio Bosanskog sandžaka. Najstariji popisni katastarski defter za Bosanski sandžak je sumarni defter iz 1468/1469. godine.¹⁵ Prema tom defteru najveće upravne jedinice u to vrijeme bili su vilajeti. Ovi vilajeti pokazuju strukturu uprave i prije Osmanlija, a najčešće (4 od 6) nose nazive ranijih upravitelja ili imena njihovih porodica. Naprimjer, u prvim godinama osmanske uprave zemlja koja je prije Osmanlija bila pod upravom Hercega Stjepana Kosače nosi naziv Vilajet Hercegovina (*Hersek Vilayeti*), dok se pod imenom Kraljeva zemlja (Kral Vilayeti) nazivaju mjesta koja su bila pod upravom bosanskog kralja Stjepana Tomaševića. Ti vilajeti su oblasti koje su formirane od nahija manje ili veće geografsko-administrativne veličine.¹⁶

Prema bilješkama popisnog *idžmal-deftera* iz 1468/1469. godine vilajet Jeleč je jedan od šest vilajeta Bosanskog sandžaka. Nikšići su u tom periodu upisani kao nahija u vilajetu Jeleč. Oblast koja je 1455. godine upisana kao *Vilajet Nikšići* (*Vilayet-i Nikšićler*) 1468/1469. pojavljuje se kao *Nahija Nikšići*

¹³ Isto. 42.

¹⁴ BOA, MAD. 12, fol. 2b-3b.

¹⁵ İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı. (İB,AK) Muallim Cevdet (MC) 076.

¹⁶ Vilajet je termin koji se upotrebljavao kako u značenju beglerbegluka, najviše administrativne oblasti kojom je u 16. vijeku upravljao beglerbeg, a kasnije oblasti kojom je upravljao valija. Vidi u: İnalçık H. 1995. 548. Isto tako i za bilo koju manju ili veću administrativnu jedinicu vidi u: Heffening. 1986. 317. U 15. stoljeću za manju administrativnu jedinicu u sandžaku upotrebljava se termin *vilajet*, koji je prisutan i u najstarijem poznatom popisnom tahrir-defteru za Albanski (Arvanid) sandžak koji je objavljen u: Inaldžik H. 1987. U ovom defteru nije prisutna podjela na kadiluke. Stanje je bilo isto i u sandžaku Tirhala 1454-1455. godine. Sandžak Tirhala bio je podijeljen na 3 vilajeta: Tirhala, Agrafa i Fenar. Vidi u: Delilbaşı M. – Arıkan M. 2001. U *tahrir defteru* iz 1485. godine za sandžak Džanik nema spomena o upotrebi pojma kadiluk, međutim, tada sandžak nije bio podijeljen na vilajete već na nahije. Područje *nahija* je negdje u 16. stoljeću istovjetna sa područjem kadiluka, kao i za manja područja koja formiraju ove nahije bio je u upotrebi pojam *nahija*. Vidi: Öz M. 1999. 28-29. U *tahrir defterima* za Trabzonski sandžak je primjetna različita upotreba pojmova *vilajet* i *nahija*. Vidi: Bostan H. M. 2002. 23-25.

(*Nahiye-i Nikşiçler*).¹⁷ Sa osnivanjem Hercegovačkog sandžaka 1470. godine jedan dio nahije Nikšići počeo se upisivati kao sastavni dio Hercegovačkog sandžaka, u kadiluku Drina ili pod kasnijim imenom Foča. Nahija se u Hercegovačkom sandžaku spominje pod dva imena: *Nahija Gračanica*, drugo ime *Nikšići (Nâhiye-i Gračanica - nâm-ı diğêr Nikšići)*.¹⁸ Na ovaj način *Nahija Nikšići* podijeljena je između Hercegovačkog i Bosanskog sandžaka.

Broj stanovnika u selima nahije Nikšići 1468/69. godine značajno se uvećao u odnosu na 1455. godinu. Pored toga, u ovom periodu u spomenutoj oblasti pojavljuju se imena novih sela. Po prvi put u defteru iz 1468/1469. godine spominje se Mojkovac (sa 12 domaćinstava i 4 neoženjena), grad koji se danas nalazi na desnoj obali rijeke Tare i sjeverno od grada Kolašina. Sela u nahiji, izuzev sela Postinje koje je u sultanovom *hasu*, prvo su bila upisana kao *zeamet* Paše Jigit-bega, da bi kasnije bila dodijeljena kao *zeamet* Ahmed-begu, sinu Isa-bega Ishakovića.¹⁹

U dolje naznačenoj tabeli navode se sela koja su 1455. i 1468/1469. godine pripadala nahiji Nikšići u Bosanskom sandžaku.

Tabela 2: Sela i stanovništvo u nahiji *Limski Nikšići* 1455²⁰ i 1468/1469. godine.²¹

1455.				1469.		
Sela	Domaćinstva	Neoženjeni	Udovice	Sela	Domaćinstva	Neoženjeni
Orlina	15					
Otmičeva	11		1			
Svinjištica/ Svetišnica?	Napušteno (Viran)					
Prostenje	29	1				
Stričina	33		1			

¹⁷ ĀAK, MC. 076, fol. 10 b.

¹⁸ Šabanović H. 1959. 158-159.

¹⁹ ĀAK, MC. 076, fol.10b.

²⁰ BOA, MAD. 544., 22-23.; 155-158.; BOA, MAD.12, fol. 2b-3a.

²¹ ĀAK, MC. 076, fol. 1b, 10b-11a.

Rojkovine/ Rubkovine	22					
Štitarica	4	1	1	Štitar	9	5
Bistrica	14	1				
Cerova	8	1		Cerova	11	5
Sige	4			Sige	14	7
Obod	15	2	1	Gornji Obod	20	2
Obod	13	1	1	Dolnji Obod	29	
Lepenac	9			Dolnji Lepenac	10	3
Lepenac	8			Gornji Lepenac	32	
Lipova	3	1		Lipova	12	6
Lipova	1					
Kruševa	5			Kruševa	11	6
				Postinje	70	
				Plana	38	8
				Mojkovac	12	4
				Jagor	16	6
				Bukovica	8	4
				Cer/ Čer	5	1
				Podbić	12	7
				Jabučna	9	6
				Tušovine	11	4
				Ravna Raka	18	6
				Bojište	9	5
				Rakite	7	6
				Mihatova	3	3
				Pali	2	2
				Trebaljeva	9	
UKUPNO	194	8	5	UKUPNO	377	96

Na osnovu izvora, vidljivo je da se Nikšići, ili drugim riječima *Limski Nikšići*, sa novim selima koja se pominju 1468/1469. godine, a prostiru se u Kolašinskoj oblasti,²² nedvojbeno nalaze u sastavu Bosanskog sandžaka. Sela koja

²² "Kolašin je oblast u srednjem toku rijeke Tare i Ljubovije, lijeve pritoke Limove. Dijeli se

su upisana u Nikšičkoj nahiji (izuzev Orlina) grupirana su u predjelu Ljubovije, između Tare i Lima, i protežu se prema Gornjem Kolašinu. Danas se ova sela nalaze u granicama općina Bijelo Polje, Mojkovac i Kolašin.

Postoje još dva deftera za Bosanski sandžak iz 15. stoljeća, jedan je katastarski *idžmal-defter* iz 1485. godine, a drugi je katastarski *mufassal-defter* iz 1489. godine.²³ Godine 1485. kao sultanov *has* upisano je 1 selo, a 21 kao *zeamet* Kasim-bega, brata Davud-paše. Ukupno su upisana 22 sela. Određeno je da stanovnici 21 sela, koja su u *zeametu* Kasim-bega, plaćaju *ispendžu* i *ušrijski* porez. U sastavu istog *zeameta*, pod naslovom *dio iz džemata Nikšići (an cemaat-i Nikşiçler)*, upisani su stanovnici koji su u nahiji Nikšići bili u statusu eflaka (vlaha). Vlaško stanovništvo nalazilo se u 15 od gore spomenutih 21 sela. Zapravo, sela nisu bila upisana kao selo (*karye*) već kao *dio sela (an karye)*. Na istom mjestu nalazi se zabilješka o vlasima u Nikšičkoj nahiji, koja se odnosi na zakon koji se ticao spomenutih eflaka (vlaha). Prema toj zabilješci "Džemati vlaha nahije Nikšići plaćaju po vlaškom običaju, to su stare spahije. Na svaku kuću daju po jednu *filuriju*, po jednog ovna i jednu ovcu s janjetom, te na svakih pedeset kuća po jednu čergu (šator), na svakih šezdeset kuća jednog ovna, ili protuvrijednost toga, kako je spomenuto. Potom daju na svakih petnaest kuća po jednog *eškindžiju*".²⁴ Isti se tekst nalazi i u opširnom defteru za Bosanski sandžak iz 1489. godine.

U selima nahije Nikšići ovaj vlaški zakon odnosi se na 88 domaćinstava. Izuzev tih 88 domaćinstava, ostalo 441 domaćinstvo i 77 neoženjenih, koji žive u druga 22 sela, nemaju status vlaha u vojnome smislu. Međutim, nema sumnje da su se bavili stočarstvom. Vidljivo je da su spomenuta 22 sela plaćala porez na stoku (*resm-i ganem*). Istodobno je upisan prihod svakog sela pojedinačno. To nam pokazuje da su se u isto vrijeme bavili zemljoradnjom i davali *resm* i *ušur* na zemlju kojom su upravljali.

na Gornji i Donji Kolašin. Gornji Kolašin niz Taru od Ostrovice do Polja obuhvata tri manja područja: Lipova, Rečine i Polja. Predio je uglavnom planinski, bogat šumom i pašnjacima sa dvije manje ravnice, Lipova i Polja. (...) Donji Kolašin između Tare i Lima, u slivu Ljubovije, obuhvata tri manja područja: Potarje, Vraneš i Maoče, zajedno sa Poljima poklapa se sa istorijskim župama Brskovom i Ljuboviđskom". Vidi: Vukmanović J. knj. 5. 1962. 290-291.

²³ BOA, TD. 18 i TD. 24.

²⁴ BOA, TD. 18, fol. 83 b. (*Cemaat-i Eflâkân-i nahiyet-i Nikşiçi, Eflâk adetini verirler, kadîm sipahidirler, evden eve birer filori verir, erkek koyun ve bir kuzulu koyun ve her elli eve bir çergi ve her altmış eve bir koç veyahud bu zîkr olanların bahaların verirler ve on beş eve bir eşkunci verirler*).

Prema opširnom defteru iz 1489. godine u Nikšićkoj nahiji nalazilo se 27 sela. Te godine četiri sela su u sultanovom *hasu*. Ostala sela opet se bilježe kao *zeamet* Kasim-bega, sina Davud-paše. Četiri sela u sultanovom *hasu* i 17 sela u *zeametu* Kasim-begovom, kao i u prethodnom defteru, upisana su odvojeno, sa odvojenim prihodom za svako selo. Davali su *ispendžu*, kao i *resm* i *ušur* na zemlje koje su obrađivali. U navedenim selima živjelo je ukupno 421 domaćinstvo i 45 neoženjenih. U 15 sela koja su zabilježena u *zeametu* Kasim-bega, pod naslovom *džemati vlaha nahije Nikšić*, nalazilo se ukupno 71 domaćinstvo i 2 neoženjena. Oni su ubilježeni kao “bivše spahije koji daju *filuriju* od kuće do kuće”. U popisu su navedeni njihovi prihodi.

Oslanjajući se na gornja objašnjenja i podatke, možemo reći da se javljaju dvije grupe: bivše spahije žitelja Nikšićke nahije, sada u statusu vlaha (*eflâk*) koji plaćaju *filuriju* s obavezom slanja vojnika u vojne pohode, i oni vlasni sa statusom raje – koji ne podliježu vojnim obavezama, te se pored stočarstva djelimično bave i zemljoradnjom, plaćajući *ispendžu* i *ušur*. Važna činjenica koja privlači pažnju u popisnim defterima, a odnosi se na te dvije grupe u nahiji, jeste upotreba termina *eflâk* (*vlah*) samo za ljude koji plaćaju *filuriju*. Ono što želimo reći bit će detaljnije razjašnjeno u primjerima koja ćemo dati. Iz popisa se vidi da 10 domaćinstava i 2 neoženjena u selu Cerovo plaćaju ukupno 576 akči – od čega je 300 akči *ispendže*, dok se u dijelu gdje se bilježi mjesto Cerovo, kao dio sela pod naslovom *džemati vlaha nahije Nikšići*, vide da 3 domaćinstva plaćaju *filuriju*. Situacija je ista i sa stanovništvom u drugim selima.

Kao što će se vidjeti u dolje navedenoj tabeli, za neka sela se nalaze objašnjenja u obliku “nastanjeni u dvije grupe” (*2 bölük otururlar*), “nastanjeni u tri grupe” (*üç bölük otururlar*) ili “stanuju na tri mjesta” (*üç yerde otururlar*). Ovo ukazuje na to da se neko selo razvijalo u nekoliko dijelova. Za sela nastala na spomenuti način naznačeno je drugo ili treće ime.²⁵

²⁵ Sela koja imaju dva ili više imena ili čiji stanovnici žive na dva ili više mjesta su sljedeća:

- selo Plana, drugo ime Stubica: stanuju u tri grupe (*Karye-i Plana nâm-ı diğər Stubica: üç bölük otururlar*);
- selo Šitar, drugo ime Maljeva: stanuju u dvije grupe (*Karye-i Šitar nâm-ı diğər Maljeva: iki bölük otururlar*);
- selo Gornji Lepenac, drugo ime Magla Senica i Bilo Potok: stanuju na tri mjesta (*Karye-i Gornji Lepenac nâm-ı diğər Magla Senica ve Bilo Potok: üç yerde otururlar*);
- selo Donji Obod, drugo ime Žari: stanuju u dvije grupe (*Karye-i Dolnji Obod nâm-ı diğər Žari: iki bölük otururlar*).

S obzirom na to da je defter iz 1489. godine opširni defter, u njemu su sa-
držani imena poreskih obveznika nastanjenih u selima. Kada se analiziraju ta
imena, vidi se da u selima nema upisanog kneza, primićura ili popa, odnosno
kaluđera. Pošto je defter opširni, moguće je evidentirati proizvode koji su se
uzgajali u oblasti. U tabeli što slijedi navedene su vrste poreza koji su priku-
pljani.²⁶

Na kraju treba imati u vidu da *kila* kao osnovna mjera zrnevlja nije bila
stabilna i da je ona u Bosanskom sandžaku iznosila između 44 *vukije* (56,44
kg) i 64 *vukije* (82,10 kg), što je u prosjeku iznosilo 60 *vukija* (76,97 kg).

²⁶ Prije nego se pređe na tabelu, treba pokazati da je mjera za zrnevlje u osmanskoj državi bila *kila*. Standardna mjera *kile* bila je istanbulska *kila*, a za pšenicu je jedna *kila* iznosila 20 *okka*, odnosno 25,6 kg. Međutim, ova mjera se različito koristila u različitim dijelovima Osmanskog carstva. Vidi: Hinz W. 1990. 51. Naprimjer, jedna *kila* u Konji je iznosila 33 kg, u Manisi 76,97 kg, a u Harputu 69,27 kg., dok je u Bosanskom sandžaku, prema *kanunnamama* iz 1530. i 1542. godine, zapisano da u Sarajevu jedna *kila* iznosi 50 *vukija* (*vukiyye*), odnosno 64,14 kg (50 *vukiyya* = 50 *okka* = 64,14 kg). U Sarajevu je u jednom periodu bila u upotrebi *kila* od 64 *vukija* (82,10 kg). Prema *kanunnami* iz 1565. godine *kila* korištena u Sarajevu iznosila je 64 *vukije* (82,10 kg), dok to nije bio slučaj u kadilucima kao sto su Višegrad, Brod i Kobaš, tako da je donesena odluka kako vrijednost *kile* treba biti svugdje jednaka, te je određeno da njezina vrijednost bude 60 *vukija* (76,97 kg). Međutim, pošto je u Novopazarskom kadiluku, vrijednost *kile* ranije iznosila 44 *vukije* (56,44 kg), u *kanunnami* iz 1565. godine nije došlo ni do kakve promjene. Vidi: Đurđev B., Filipović N., Hadžibegović H., Mujić M. i Šabanović H. 1957. 70-83.

Tabela 3: Sela i stanovništvo u nahiji Nikšići 1485.²⁷ i 1489. godina:²⁸

1485.					1489.			
	Sela	Domaćinstva (plaćaju ušrijski porez)	Neoženjeni	Vlaška domaćinstva (plaćaju filuriju)	Sela	domaćinstava (plaćaju ušrijski porez)	Neoženjeni	Vlaška domaćinstva (plaćaju filuriju)
1	Poljani	78	29		Poljani	45	4	
2					Dobrojević/ Dobrojević (?)	60	3	
3					Robkovine	8	3	
4					Prostje (Prostenje) ¹	38		
5	Lipova	13	2	12	Lipova	13	2	12
6	Plana, drugo ime Stubica (<i>nastanjeni u tri grupe</i>)	24	6	17 ²	Plana, drugo ime Stubica (<i>nastanjeni u tri grupe</i>)	34	6	17
7	Štitar, drugo ime Maljeva (<i>nastanjeni u dvije grupe</i>)	24	6		Štitar, drugo ime Maljeva (<i>nastanjeni u dvije grupe</i>)	13	2	
8	Podbitje/ Podbić ³			1	Podbitje/ Podbić ⁴	10	3	1
9	Baro	27	3		Baro	24	3	
10	Mojkovac	12	3	1	Mojkovac ⁵			1
11	Gornji Lepenac, drugo ime Magla Senica i Bilo Potok (<i>stanuju na tri mjestu</i>)	34	3	12	Gornji Lepenac			12
12	Dolnji Lepenac	16	2	6	Dolnji Lepenac			6
13	Sige	11	2					
14	Gornji Obod	26		17 ⁶				6 ⁷
15	Dolnji Obod, drugo ime Žari (<i>nastanjeni u dvije grupe</i>)	19	2		Dolnji Obod, drugo ime Žari (<i>nastanjeni u dvije grupe</i>)	19	2	
16	Bukovica	22	1	1	Bukovica	32	1	1

²⁷ BOA, TD.18, fol. 2a, 82 a – 82 b.

²⁸ BOA, TD.24, fol. 14 a – 15 a, 361 a – 364 b.

17	Cer/ Čer (<i>pusto, prihodi izvan deftera</i>)			2	Cer/ Čer (<i>pusto, pomenuto selo je u starom defteru bilo naseljeno ali je sada пусто, ponovo je upisano</i>) ⁸			2
18	Buševina	16	1		Tustovina ⁹	16	1	2
19	Jabučna	12	3		Jabučna	12	3	
20	Cerova	10	2	3	Carevo (Cerova)	10	2	3
21	Pali	6	1		Pali	6	1	
22	Mihatova Kola	7	1		Mihatova	7	1	
23	Rakite sa Poljine Reke	16	1	6	Rakite sa Poljereke	16	1	1
24	Bojište	12	2	2	Bojište	12	2	
25	Ravne Reke	25	2	2 ¹⁰	Ravne Reke sa Bistricom	25	2	2
26	Kruševa	21	2	2	Kruševa	21	2	2
27	Trebaljeva			4	Trebaljeva			3
	UKUPNO	441	77	88	UKUPNO	421	45	71

Bilješke uz Tabelu 3.

¹ Vjerovatno se radio o selu Prostenje koje je upisano u defterima iz 1455. i 1468/69. godine.

² BOA, TD. 18, fol. 82 b. Dok su upisivani vlasii, selo Plana je spomenuto zajedno sa selom Stanica (An *karye-i Plana ma'a Stranica*).

³ BOA, TD. 82. a.; 82. b. Ime sela je u istom defteru prvo bilo upisano u obliku Podbitje i kao vlaško stanovništvo, a kasnije je upisano u obliku Podbić.

⁴ BOA, TD. 24, fol. 361 b.; 364. a. Ime sela je u istom defteru prvo bilo upisano u obliku Podbitje i kao vlaško stanovništvo, a kasnije je upisano u obliku Podbić.

⁵ U defteru iz 1489. godine za Mojkovac, Gornji Lepenac, Dolnji Lepenac je ispod naslova "od sela" upisano vlaško stanovništvo, u ovim selima podaci o stanovništvu koje je plaćalo porez *resm i ušur* su nepotpuni. S obzirom da između dva popisa nije prošlo puno vremena, može se smatrati da je broj stanovnika u selima u oba popisa bio isti.

⁶ BOA, TD. 18, fol. 82 b. U defteru su sela Dolnji i Gornji Obod zajedno upisana.

⁷ BOA, TD. 24, fol. 365 b. U defteru su sela Dolnji i Gornji Obod zajedno upisana.

⁸ BOA, TD. 24, fol. 362 b.

⁹ BOA, TD. 24, fol. 364 a. Ime sela u kome su upisani vlasii je u obliku Mušina.

¹⁰ BOA, TD. 18, fol. 82 b. Prilikom popisa vlaha, ime sela se spominje zajedno sa selom Bistrica (An *karye-i Ravna Reka ma'a Bistrica*).

Tabela 4: Porezi koji su 1489. godine sakupljeni u selima nahije Nikšići:

SELA	UŠUR														Porez na svinje (Akčā)	Mlinovi		Nijabet i mlađarina	
	Pšenica		Ječam		Raž		Proso		Zob		Kapludža		Povrtlarstvo (Akčā)	Lan (Akčā)		Med (Akčā)	Broj		Iznos (Akčā)
	Kile	Iznos (Akčā)	Kile	Iznos (Akčā)	Kile	Iznos (Akčā)	Kile	Iznos (Akčā)	Kile	Iznos (Akčā)	Kile	Iznos (Akčā)							
Poljani	55	660									75	300	40		20		2	30	
Dobrojević	45	540									75	300	60		30				
Robkovine	15	180									20	80	10				1	15	
Prostje	25	300									45	180	60		26		2	30	
Lipova	8	96							30	120			20			13			25
Plana, drugo ime Stubica	7	84	2	12	2	12			10	40			10	5	20	40			40
Štitar, drugo ime Maljeva	10	120							40	160			22	20	15	20			30
Podbitje	5	60	3	18	3	18			10	40			12	6	20	10			15
Baro	8	96	5	30					15	60	10	40	26	20	20	15	1	15	20
Dolnji Obod, drugo ime Žari	7	84	5	30					20	80			30	22		10			25
Bukovica	10	120	5	30			3	18	30	120			32		60		1	15	50
Tustovine	7	84	3	18	2	12			20	80			12		30	20	1	15	30
Jabučna	5	60	5	30			3	18	15	60			6	12	15				25
Careva	8	96	2	12			4	24	20	80			16	8	20	5			15
Pali	3	36	1	6	1	6			5	20			6	4	10	30			8
Mihatova	4	48	2	12	2	12			7	28			6	4	10	5			10
Rakite sa Poljereka	2	24	8	48			6	36	9	36			12	6	20	15	1	15	30
Bojište	5	60	7	42			6	36	20	80				8	10				20
Ravne Reke sa Bistricom	5	60	5	30			5	30	20	80			34	6	52				50
Kruševa	5	60			5	30	5	30	20	80			30		40	13			30
UKUPNO	239	2.868	53	318	15	90	32	192	291	1.164	225	900	444	121	418	196	9	135	393

Postoji i jedan sumarni *tahrir* defter Bosanskog sandžaka iz 1516. godine.²⁹ U tom defteru nahija Nikšići u sastavu je kadiluka Novi Pazar i upisana je kao *has* bosanskog sandžakbega Mustafe-bega. Te godine u popisu sve nahije su prikupljene pod naslovom *Vlasi Nikšići*. Ukupno 18 sela u cijelosti plaća *filuriju*. Zato se te godine izbacuje izraz *an karye – dio od sela*. Pošto svi plaćaju *filuriju* i nema statusnih razlika, nema ni potrebe za tom podjelom. Ukupno stanovništvo ima 538 domaćinstava, 126 neoženjenih i 15 baština. Te godine se prvi put navode muslimanska domaćinstva u Nikšićkoj nahiji, četiri domaćinstva. Sela u kojima se spominju prvi muslimani su sljedeća: Siga (1), Cerova (2) i Bojište (1).

Godine 1489. u selima nahije Nikšići nema spomena kneza ili primičura, a već 1516. godine vidi se da stanovništvo sela živi pod upravom knezova u skupini (džematu). Naprimjer, knez sela Svinjačica je Otmiče, sin Ivanov, a stanovnici sela su upisani kao *džemat* Otmiče, sina Ivanova. Knez Sela Plana, koje je 1516. godine bilo podijeljeno u nekoliko naselja (mahala), bio je Stjepan, sin Đure, a stanovnici sela su upisani kao *džemat* Stjepana, sina Đure.

Tabela 5: Sela i stanovništvo u nahiji Nikšići 1516. godine:³⁰

Vlasi Nikšića, pripada kadiluku Novi Pazar (<i>Eflâkân-ı Nikšići, tâbi-i kaza-i Yeni Bazar</i>)					
	Naselja	Nemuslimani			Muslimanska domaćinstva
		Domaćinstva	Neoženjeni	Baština	
1	Selo Svinjačica	66	13		
2	Selo Plana				
	Mahala Vojković	22	9		
	Mahala Otmičeva	23	5		
	Mahala Gujan/ Goban	20	2		
	Mahala Prbetić	11	3		
	Mahala Lipova	36	9		

²⁹ BOA, TD. 56.

³⁰ BOA, TD.56, fol. 21a - 21 b.

3	Selo Trebaljeva	15	4	1	
4	Selo Štitarica, drugo ime Maljeva	20	5		
5	Selo Podbitje	21	4		
6	Selo Javor	40	8	1	
7	Selo Gornji i Dolnji Lepenac	50	13		
8	Selo Siga	17	1	1	1
9	Selo Gornji i Srednji Obod	43	14		
10	Selo Bukovica	27	6	2	
11	Selo Jabučna sa Tuševinom	17	4	4	
12	Selo Cerova	30	11		2
13	Selo Pali, drugo ime Brusova	4	1		
14	Selo Mihatova Kola	7	1		
15	Selo Rakite	14	3		
16	Selo Bojište	10	2	1	1
17	Selo Ravne Reke sa Bisticom	25	3		
18	Selo Kruševa	20	5	5	
	UKUPNO	538	126	15	4

Primjetno je da je selo Plana 1516. godine bilo podijeljeno na *mahale*. Godine 1485. i 1489. stanovnici sela Plana (drugo ime Stubica) bili su nastanjeni u tri grupe. Selo je na ovaj način bilo podijeljeno na tri dijela. Vidi se da su naselja sela 1516. godine bila podijeljena u pet dijelova. Izuzev naselja Lipova i Otmičeva, druga četiri sela u ovom periodu spominju se po prvi put: Vojković, Gujan / Goban i Prbetić.

Kada se izvrši usporedba sela u nahiji iz 1485. i 1489. sa selima iz 1516. godine, zapaža se da 1516. nedostaju pojedina sela. Radi se o selima Cer, Baro i Mojkovac. Ova sela nisu popisana u defteru iz 1516. godine. Za razliku od ovih sela drugačija je situacija sa selima Prostenje, Poljani, Robkovine i Dobrojević. I u ovom periodu ona su upisana u Bosanskom sandžaku kao sultanov *has*.

Međutim, ovog puta nema podataka da su ona bila u sastavu nahije Nikšići. Ali, u defterima iz 1528/1530. i 1540/1542. godine primjećuje se da se od ovih sela formirala posebna nahija. Nahija nosi naziv po imenu jednog od sela: *Nahija Prostenje (Nahiye-i Prostenje)*.

Tabela 6: Nahija Prostenje 1516., 1528/1530. i 1540/1542. godine.

Sela	1516. ¹			1528/1530. ²			1540/1542. ³		
	Nemuslimani		Muslimanska domaćinstva	Nemuslimani		Muslimanska domaćinstva	Nemuslimani		Muslimanska domaćinstva
	Domaćinstva	Baštine		Domaćinstva	Baštine		Domaćinstva	Baštine	
Prostenje	48			82		5	63		3
Poljani	40	1		36			27		
Robkovine	17	1		38	1		27	1	
Dobrojević	55	1	1	50	1	1	49	1	
Drugi Dobrojević				33	3		25	3	
UKUPNO	160	3	1	239	5	6	191	5	3

Bilješke uz Tabelu 6.

¹ BOA, TD. 56, fol. 5 b.

² BOA, TD. 164, fol. 113.

³ BOA, TD. 211. 530. U defteru postoji zabilješka: *vilâyet-i mezbûre umûmen kitâbet olundukda mezkûr nahije-i Prostenje ki beş bâb karyedir emr-i şerife itaat etmeyüb Hüseyin kitâbetinde gelüb yazılmadılar ol ecilden ber-vech-i tahmîn mir-i liva hâsullarına ilhâk olundu.*

Postoje dva *tahrir-deftera* za Bosanski sandžak: radi se o jednom opširnom³¹ i drugom sumarnom,³² čije zapisivanje je započeto 1528. a završeno 1530. godine. U ovom peridu sela nahije su dodijeljena kao *has* bosanskom sandžakbegu Husrev-begu, kao *zeamet* miralaju Bosanskog sandžaka Iskender-begu i kao *timar* sinovima Iskender-bega po imenu Seferšah Čelebi i Der- viš Čelebi, te spahiji po imenu Mehmed.³³

³¹ BOA, TD. 157.

³² BOA, TD. 164.

³³ Ukupan broj sela iznosio je 14. Dva od ovih sela su raspodijeljena po *mahalama*. U selu Ravna Rijeka bilo je 4 *mahale* koje su u popisu iz 1516. godine bile upisane kao zasebna sela: Bojište, Rakite, Mihatova Kola i Pali. Selo Plana je još jedno selo podijeljeno na *mahale*, kao što se vidi iz ranijeg popisa. *Mahale* u ovom selu su Plana (drugo ime) Vojkovići, Gujan/Goban i Otmičeva.

Primjetno je da su ta sela 1516. godine plaćala *filuriju*, a 1530. plaćaju *resm*, *ispendžu* i *ušur*. Zato im je dat status *raje*. Osim toga, pošto se u naslovi-
ma pod kojima su bilježena sela nalazi bilješka eflâkân (vlasi), to upućuje da su
i prema svojoj organizaciji i prema porijeklu vlasi. Tako se vidi da svako selo
ima kneza ili primićura. Nekad su obojica u istom selu. Među njima srećemo i
muslimane. Na primjer, u selu Cerovo u kojem je zabilježeno 59 nemusliman-
skih domaćinstava, 6 muslimanskih domaćinstava i 2 neoženjena muslimana
nalazi se sljedeća bilješka: “Bajramlu sin Hizira, knez; Alemšah sin Jarigigita,
spahija; Mehmed sin Bajramlija, spahija.” Za Bajramlija koristi se titula knez,
a za drugu dvojicu spahija. Kneževi i primićuri su oslobođeni poreza. Osim
kneževa i primićura, u selu su se nalazi i popovi.

Ukupan broj stanovnika 1530. godine u nahiji je bilo: 957 nemusliman-
skih domaćinstava i 7 udovica i 9 muslimanskih domaćinstava sa 7 neoženje-
nih muslimana. Pored toga se nalazilo još 17 kneževa, primićura i musellema.³⁴

³⁴ Uočljivo je da u gotovo svakom selu u odnosu na 1516. godinu raste broj stanovnika. Na primjer, u selu Svinjačica koje se sastojalo 1516. od 66 domaćinstava i 13 neoženjenih, a već 1530. godine broj domaćinstava se penje na 105. Zatim stanovništvo sela Ravna Rijeka koje 1516. je brojalo 25 domaćinstava i 3 neoženjena, 1530. godine ima 40 domaćinstava. Dok se 1516. selo Javor sastojalo od 41 domaćinstva i 8 neoženjenih, 1530. godine ima 107 domaćinstava. Na isti način, dok se u selu Gornji i Dolnji Lepenac 1516. može izbrojati 43 domaćinstava i 14 neoženjenih, 1530. godine taj broj je dostigao 114 domaćinstava. Može se zaključiti da je porast stanovništva između 1516-1530. posljedica primjene onovremenog *filurijskog* sistema u raspodjeli dadžbina. Međutim, može se uočiti da je ukidanje *filurije* 1530. i zaduživanje vlaha rajinskim porezima moglo prouzročiti smanjenje broja stanovništva.

Tabala 7: Sela i stanovništvo u nahiji Nikšići 1530. godine:³⁵

	Naselja	Nemuslimani			Muslimani		Knez i njemu privrženi	Primićur
		Domaćinstva	Udovice	Baštine	Domaćinstva	Neoženjeni		
1	Selo Ravna Rijeka	37		3				3
	Mahala Bojište	13		1	1			
	Mahala Rakite	26						
	Mahala Mihatova Kola	15						
	Mahala Pali	9						
2	Selo Kruševa	36	1		5			
3	Selo Svinjačica	103					1	1
4	Selo Plana							
	Mahala Plana Vojkovići	32					1	
	Mahala Gujan/ Goban	24						
	Mahala Otmičeva	31						
5	Selo Štitarica	31						1
6	Selo Podpitje	37		1				1
7	Selo Lipova	35						1
8	Selo Trebaljeva	28		1				
9	Selo Javor	105	2	1				1
10	Selo Gornji i Dolnji Lepenac	112						
11	Selo Siga	19						
12	Selo Cerova	59	1		3	2		
13	Selo Gornji i Srednji Obod i Bukovica	172	2				2	
14	Selo Jabučna	33			1	5	5	
	UKUPNO	957	7	7	9	7	9	8

³⁵ BOA, TD. 157, 284-290; 572-582. BOA, MAD. 164, 28., 64. i 112.

Tabela 8: Prikupljeni porezi u selima Nikšićke nahije (1530. godine):

Naselja	Pšenica		Ječam		Raž		Proso		Zob		Lan (Akča)	Sijeno (Akča)	Povrtlarstvo (Akča)	Bijeli luk, crveni luk i kupus (Akča)	Ušur od voća (Akča)	Ušur od meda (Akča)	Porez na svinje (Akča)	Mijabež, mladarina, poljačina i dr. (Akča)	Mlinovi	
	Kile	Iznos (Akča)	Kile	Iznos (Akča)	Kile	Iznos (Akča)	Kile	Iznos (Akča)	Kile	Iznos (Akča)									Broj	Iznos (Akča)
Selo Ravna Rijeka	115	1725	124	1240	35	350	52	520	120	600	40	370	108	3	15	190	618	8	240	
Selo Kruševa	16	240	41	410	5	50	6	60	44	220	22	150	47		13	55	25	400		
Selo Svinjačica	116	1813	110	1150	15	150			160	800	80	302	150			160		100	4	105
Selo Plana	115	1725	130	1300	14	135			16	800	120	375	115	15		300	118	120	3	90
Selo Lipova	13	195	19	190	9	90			58	290	23	215	46	3		105		308	2	45
Selo Trebaljeva	12	180	16	160	6	60			65	325	23	165	26			115		250	1	15
Selo Štitarica	16	240	19	190	9	90			58	290	18	190	36			160		130	2	45
Selo Podpitje	12	180	19	190	12	120			55	275	26	180	32				25	250	1	15
Selo Javor	130	1950	124	1240	18	180	14	140	148	740	158	390	116			155	120		4	105
Selo Gornji i Dolnji Lepenac	115	1725	124	1240	28	275	16	160	250	1250	140	370	108		27	145	50	500	3	45
Selo Siga	16	240	18	180	6	60			50	250	22	60	24			55	32	200	1	15
Selo Cerova	68	1020	58	580	15	150	9	90	55	225	20	150	60		15	140	20	450		
Mezra Poruševine	9	135	6	60			1,5	15	15	75										

Novi popis Bosanskog sandžaka izvršen je između 1540. i 1542. godine. U ovom vremenu sva sela nahije Nikšići bila su *has* bosanskog sandžakbega Husrev-bega.³⁶ Ukupan broj sela i *mahala* bio je isti kao i u popisu iz 1528/1530. godine. Tu je bilo 14 sela, od čega su dva bila *mahale*. Ukupan broj popisanih domaćinstava u selima je iznosio 438 nemuslimana i 10 muslimana. Stanovnici ovih sela su opet bili službeno upisani uz bilješku *od vlahu (an eflâkân)*.

Te godine su vlasici opet iz statusa *raje* koja je plaćala *resm*, *ispendžu* i *ušur* prešli u vlaški status. Pažnju privlači pad broja stanovništva u posljednjih 10

³⁶ BOA, TD. 211, 520-528.

godina, od 1530. do 1540. godine. Uzrok tome, kako smo ranije navodili, jeste promjena načina oporezivanja. Kako je 1516. za sva sela u nahiji primjenjivan samo sistem davanja *filurije*, rastao je broj stanovništva, a sa izbacivanjem tog sistema oporezivanja 1530. godine, s uzimanjem *resma*, *ispendže* i *ušura* umjesto *filurije*, broj stanovništva se ubrzo smanjio. Vjerovatno je to i razlog što se 1540. godine opet vratio sistem primjene *filurije*. Dakle, to je mjera koju je država poduzela da bi povratila ravnotežu naseljenosti u tom kraju. Za svako domaćinstvo je određena *filurija* u vrijednosti od 180 akči. Međutim, kako će se kasnije vidjeti, i ta vrijednost je za vlahu bila velika, te su i zbog toga prigovarali. Već 1530. bit će uočljiv pad broja stanovništva do 1540. godine. Tako je u selu Svinjačica 1530. bilo 105 domaćinstava, a 1540. godine ima ih samo 61. U selu Ravna Reka 1530. ima 43 domaćinstva, a 1540. godine samo 17. U selu Javor 1530. bilo je 107, a 1540. godine 31 domaćinstvo. Broj domaćinstava u selu Gornji i Dolnji Lepenac sa 114 sela 1530., smanjen je na 40 domaćinstava 1540. godine.

U defteru iz 1530. zabilježeno je: “Mezra Radgovina, na mjestu njegova oca. U starom defteru je za navedenu mezru bilo upisano 4 *filurije*, a sada *ušur* i *salariju*, a prihod je uračunat zajedno sa selom [Svinjačica]”.³⁷ U defteru iz 1540. zabilježeno je: “Mezra Radgovina, u posjedu Stefana Ogliča. Pošto su za navedenu mezru plaćali ranije 4 *filurije*, sada prema ranijoj odluci plaćaju opet 4 *filurije*”.³⁸

Tabela 9: Nahija Nikšići 1540. godine:³⁹

	Naselja	Nemuslimani		Muslimani	
		Domaćinstva	Baština	Domaćinstva	Baština
1	Selo Ravna Rijeka	16	1		
	Mahala Bojište	5			
	Mahala Rakite	12			
	Mahala Mihatova Kola	9			
	Mahala Pali	3			
2	Selo Kruševa	16		4	1

³⁷ BOA, TD. 157.

³⁸ BOA, TD. 211.

³⁹ BOA, TD. 211, 520-528.

3	Selo Lipova	24			
4	Selo Plana				
	Mahala Plana Vojkovići	18			
	Mahala Gujan/ Goban	16			
	Mahala Otmiče ¹⁴	20			
5	Selo Trebaljeva	15			
6	Selo Štitarica	20			
7	Selo Podpečje	10	1		
8	Selo Javor	26	5		
9	Selo Gornji i Dolnji Lepenac	39	1		
10	Selo Siga	2			
11	Selo Cerova	29			3
12	Selo Gornji i Srednji Obod i Bukovica	80			
13	Selo Jabučna	17			3
14	Selo Svinjac	61			
	UKUPNO	438	8	10	1

Nikšička nahija 1550. godine ušla je u sastav Hercegovačkog sandžaka. U defteru Hercegovačkog sandžaka iz 1550. godine nalazi se jedna bilješka za Nikšičku raju, datirana 3. juna 1550. godine: “Nikšička raja davala je po vlaškom zakonu godišnje po 180 akči. Ova je nahija bila vezana za Bosnu, te je neka raja spadala u has bosanskog sandžakbega, druga u has hercegovačkog sandžakbega, a neka u zeamet zaima Ferhata. Ovi vlasni nalaze se daleko od bosanskog vilajeta, a vezani su za hercegovačku oblast. Osim toga njihove su zemlje krševite sa više klanaca, te ne mogu davati po 180 akči. Oni se uvijek bune i napadaju okolne krajeve. Zato je ovom prilikom određeno da daju godišnje po 120 akči i da se odvoje od Bosne i pripoje Hercegovačkom sandžaku, te uvrste u has hercegovačkog sandžakbega”.⁴⁰

Kao zaključak za nahiju Nikšići, koja je u periodu od 1455. do 1550. godine bila upisana u Bosanskom sandžaku, može se reći sljedeće: Nahija Nikšići koja je ranije bila upisana u kadiluku Jeleč, a kasnije u kadiluku Novi Pazar (Jeni Bazar) zauzima prostor Donjeg i Gornjeg Kolašina, između rijeka Lim, Ljuboviđa i Tare. Podaci iz popisnih katastarskih deftera daju nedvojbenu mo-

⁴⁰ Hadžibegić H. 1960. 85.

gućnost sagledavanja administrativne podjele u oblasti, od vremena kada je ona prešla pod osmansku vlast, zatim geografsku naseljenost, približan broj stanovnika i ekonomsku strukturu. Bilješke u defterima u vezi sa naseobinama pokazuju postojanost naselja u ovoj oblasti. Te naseobine su i pod osmanskom vlašću očuvale svoja imena iz ranijeg perioda. I danas je moguće zapaziti postojanje istih imena sela koja su popisivana u 15. i 16. stoljeću.

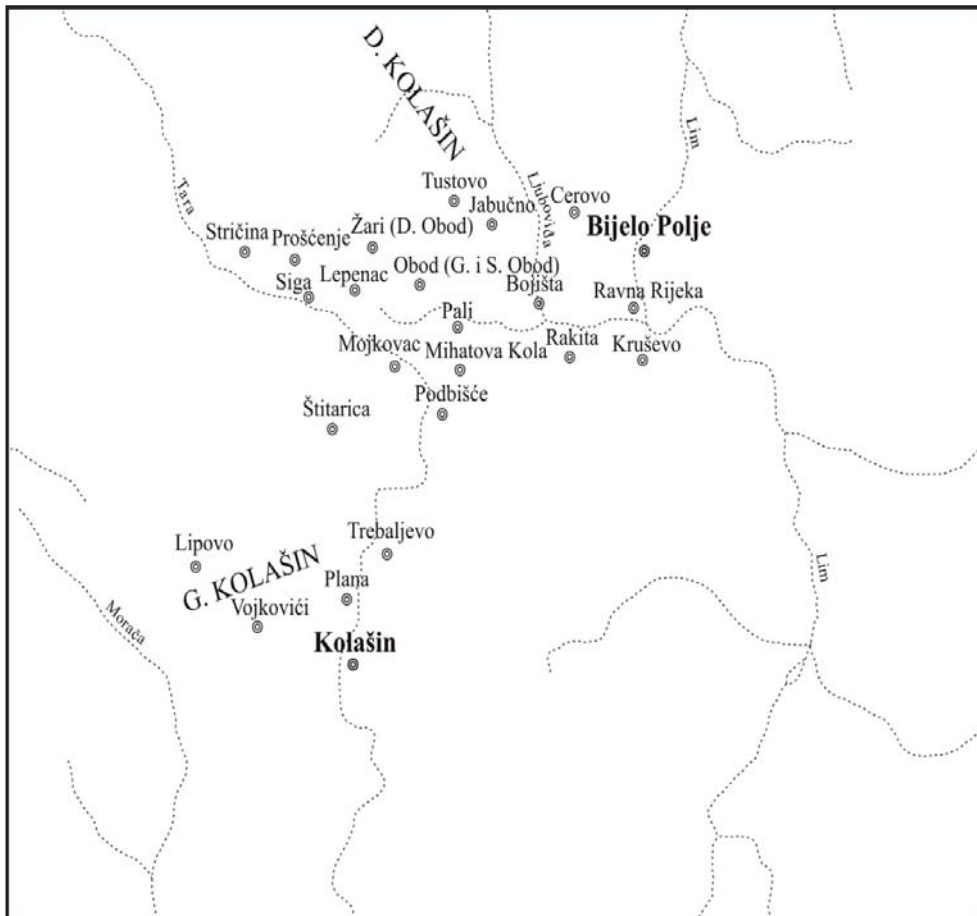
U defterima je primjetna upotreba termina *vlah* (*eflâk*). Upotreba ovog termina u defterima je u vezi sa osmanskim poreskim sistemom koji tako (vlasima) označava "nomadske grupe koje se bave stočarstvom", koje imaju određene vojne obaveze i koje plaćaju *filuriju* za razliku od stalno naseljene raje koja se bavi obrađivanjem zemlje te od prikupljenih prihoda plaća u naturi *ušur* i *resm*.

U odnosu na kasnije popise, primjećuje se i uvećan broj sela u nahiji koja su upisana u prvom popisu iz 1455. godine. Isti je slučaj i sa brojem stanovnika. Do kraja 15. stoljeća, skoro za 50 godina, uočava se porast broja domaćinstava skoro četiri puta, dok je njihov broj u drugoj i trećoj deceniji 16. stoljeća još veći. Ovo nije samo prirodni porast, postoji mogućnost da je porast stanovništva ostvaren, između ostalog, i kao rezultat doseljavanja.

U ranijim popisima iz 15. stoljeća među imenima starješina domaćinstava u selima ne susreću se nazivi kao što su knez i primićur za starješine vlaških grupa, odnosno pop ili kaluder za pravoslavne vjerske službenike. Tek sa porastom stanovništva među domaćinstvima su zabilježeni knezovi, primićuri, popovi i kaluderi. Stanovnici u selima živjeli su u grupama (*džematima*) pod zapovjedništvom kneza ili primićura. Svaki *džemat* (skupina) se nazivala prema imenu kneza ili primićura koji je bio njihov starješina, što se može smatrati rezultatom novih doseljavanja.

PRILOG:

Nahija *Limski Nikšići* u prvoj polovini 16. stoljeća

IZVORI I LITERATURA:

IZVORI

a) Neobjavljeni izvori

- İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı (İB,AK)
 - Fond: Muallim Cevdet (MC) 076
- İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
 - Fond: MAD.

b) Objavljeni izvori

- Aličić S. Ahmed. 1985. *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*. Monumenta Turcica, serija II, knj. 3. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
- Aličić S. Ahmed. 2000. *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine. / predgovor: Aličić S. Ahmed/. Monumenta Turcica, serija II, defteri, knj.4., sv. I/1. /Dokumente priredio Adem Handžić/. Sarajevo: Bošnjački institut Zürich – odjel Sarajevo i Orijentalni institut u Sarajevu.*
- Barkan Lütü Ömer. 1940/1941. “Türkiyede İmparatorluk Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, II.
- Delilbaşı Melek i Arıkan Muzaffer (ur). 2001. *Hicrî 859 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tirhala*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Đurđev Branislav, Filipović Nedim, Hadžibegić Hamid, Mujić Muhamed i Šabanović Hazim. 1957. *Kanuni i kanun-name za Bosanski, Hercegovački, Zvornički, Kliški, Crnogorski i Skadarski sandžak*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
- İnalçık Halil. 1954. a. *Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnalçık Halil. 1987. *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i defter-i Sancak-ı Arvanid*. 2 Baski. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Oruç Hatice. 2008. “Tahrir defters on the Bosnian Sanjak”. *Archivum Ottomanicum*, 25. Wiesbaden: Harrasowitz. 255-282.
- Šabanović Hazim. 1964. a. *Turski izvori za istoriju Beograda*. knj. I. sv. 1. Beograd: Istorijski arhiv Beograda.

- Šabanović Hazim. 1964. b. *Krajište Isa-bega Ishakovića. Sumarni katastarski popis iz 1455. godine.* Monumenta Turcica, serija II, knj. 1. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.

LITERATURA

- Barjaktarović Mirko. 1965. *Enciklopedija Jugoslavije. Knjiga 6.* Zagreb: Leksikografski zavod.
- Bostan Hanefi M. 2002. *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Hadžibegić Hamid. 1960. “Porez na sitnu stoku i korišćenje ispaša”. *Prilozi za orijentalnu filologiju. VIII-IX, (1958/59).* Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
- Heffening. 1986. “Vilayet”. u: *İA, XIII.* İstanbul. İSAM.
- Hinz Walther. 1990. “İslâm'da Ölçü Sistemleri”. *Türklük Araştırmaları Dergisi, Sayı:5 (1989).* Preveo Acar Sevim. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen – Edebiyat fakültesi
- İnalçık H. 1954 b. “Ottoman Methods of Conquest”. *Studia Islamica, II.* 103-129. İstanbul: Maisonneuve & Larose
- İnalçık Halil. 1973. *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600.* London.
- İnalçık Halil. 1995. “Eyalet”. u: *DİA, 11.* İstanbul: TDV İsam
- Öz Mehmet. 1999. *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Šabanović H. 1959. *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela.* Sarajevo: Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine.
- Vukmanović Jovan. 1962. *Enciklopedija Jugoslavije. Knjiga 5.* Zagreb: Leksikografski zavod.

Summary

THE NAHIYAH OF *LIMSKI NIKŠIĆI* WITHIN THE BOUNDARIES OF THE BOSNIAN AND HERZEGOVINIAN SANJAK IN THE 15TH AND 16TH CENTURY

Based on the listed land registry defters (*tahrirdefterler*) for the Bosnian Sanjak from the 15th and 16th century, this paper presents the Nahiyah Nikšići which was a part of the Bosnian and Herzegovinian Sanjak. The information is from the listed defters for the Bosnian Sanjak for the years 1455, 1468/69, 1485, 1489, 1516, 1528/30 and 1540/42. The paper presents a contribution to the study of history of the area of the mentioned Nahiyah *Limski Nikšići*, which was in its past, during the 15th and 16th century within the administrative boundaries of the Bosnian or Herzegovinian Sanjak. Apart from this, on the example of this nahiyah, it has been shown how the smallest administrative and territorial units functioned in the Ottoman state.

Key words: Nahiyah *Limski Nikšići*, the listed defters of the Bosnian Sanjak for the years 1445, 1468/1469, 1485, 1489, 1516, 1528/1530 and 1540/1542, the Bosnian Sanjak, the Herzegovinian Sanjak